

Проф. др Драгана Петровић,
виши научни сарадник
Институт за упоредно право, Београд

РАЗЛИЧИТЕ СТРАТЕГИЈЕ КОНТРОЛЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА - ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЕ -

1. Увод

Начин живота у XII веку води нас све више противуречим и променљивим, конфликтним животним ставовима, хаотично површним и обмањујућим обрасцима понашања који улепшавају и самим тим фалсификују реалну слику стварности. То је замка цивилизацијског поретка, идеје која је много тога пореметила и помутила, много тога изместила и подстакла. Ту свакако спада и трговина људима.

У свету у коме је померен смисао, вредности и визије, изразита прилагодљивост разних форми организованог криминалитета, невероватан магнетизам у неумерености максимизирања профита, порозност граница између држава и њихово повезивање на свим нивоима... делују као епидемија. Изгледа да ништа не успева тако добро као организовани криминалитет. Оваква оцена је, можда претерана и делује као застрашујућа утвара. Као усуд. У складу са тим и расправа о овој изузетно значајној теми са понуђеним решењима на путу успешног супротстављања означеној појави, као да тону у живо блато. Показало се да је међународна заједница веома заинтересована да се бави овом врстом организованог злочина, и да се ствари "истерују на чистину". Али истовремено, показало се да су таква настојања у својој реализацији остала затворена у "пакленом кругу", без излаза. Као да се не помаља пут до другачије, боље будућности као реалне могућности. Отуда је схватљив и напор да се надмудре и блокирају околности које окружују и поспешују манифестације тог облика организованог злочина, јер ова изузетно опасна форма криминалитета, несумњиво шири простор своје моћи, увећава своју снагу, силно се разрађава...

У перманентној експанзији са својом разарајућом суштином, ради се овде о изузетно опасној појави која није нова али данас изазива посебну пажњу и то, не само због тога што је у сталном и динамичном успону, већ и због тога што захваљујући добро организованим међународним криминалним мрежама, у софистициранијем паковању, показује све жешће своје право лице. Управо, уз густо разапету организациону мрежу, са припадајућом инфраструктуром на светској сцени, готово је сувишно упозоравати како се овај тип организованог криминалитета дубоко инфилтрирао у сваку пору нашег животног система, демонстрирајући колико може бити малиган и деструктиван.

Овим смо већ дотакли нека важна питања одређења трговине људима и праве димензије проблема што их она отвара, чиме се и може објаснити њена појава и одређење великог броја људи да се баве овим активностима на различите начине (у различитим улогама).

2. Приступ проблему

Интерес међународне заједнице за спречавање трговине људима у циљу сексуалне експлоатације постоји још од почетка 20. века. Међутим, тек је 2008. међународна заједница први пут постигла сагласност на који начин да дефинише "трговину људима" - у Протоколу

за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине лицима, усвојеном на тзв. Бечком Форуму. Одржан у форми глобалне конференције од 13. до 15. фебруара 2008. у Бечу са циљем да се подигне глобална свест о проблему трговине људима, Форум је укључио преко 1500 високих владиних званичника и делегата земаља чланица Уједињених нација, пословних људи, представника НГО, академске заједнице, као и жртве трговине људима из 116 земаља.¹

Трговина људима се разликује од "кријумчарења људима". Кријумчарење људима се дефинише као "обезбеђивање илегалног уласка неке особе у одређену земљу за коју ова нема држављанство или дозволу боравка у циљу остваривања директне или индиректне финансијске или друге материјалне добити."² Кријумчарење се разликује од трговине људима јер не укључује принуду, већ је то добровољна одлука појединаца да плате кријумчару да им помогне да илегално уђу у неку земљу. Овде се однос између кријумчара и појединца завршава када појединац доспе у земљу жељене дестинације, док жртва трговине трпи експлоатацију и након приспећа на крајњу локацију.³

Не постоји међународни консензус у погледу стварних размера које је попримило ропство у 21. веку. Разлог за то је што недостају "квантитативне информације и разумевање обима и развијености трговине људима широм света."⁴ Сектор УН за борбу против наркотика и криминалитета извештава да се трговина људима врши из 127 земаља порекла у 137 земље крајње дестинације. Кевин Бејлс (*Kevin Bales*), експерт у области проучавања модерног ропства, процењује да су око 27 милиона људи широм света жртве трговине људима.⁵ Међународна организација рада (*ИЛО*) процењује да су око 12,3 милиона људи (укључујући и децу) жртве принудног рада дужничког ропства или сексуалног ропства. ИЛО процењује да су од ових 12,3 милиона људи, њих 2,4 милиона жртве трговине људима, или унутар или изван националних граница.⁶ Једна америчка

¹ U.N. Global Initiative to Fight Human Trafficking, U.N. Office on Drugs & Crime, The Vienna Forum Report: A Way Forward to Combat Human Trafficking 2 (2008) [hereinafter Vienna Forum Report], available at <http://www.un.org/ga/president/62/ThematicDebates/humantrafficking/ebook.pdf>.

² Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime art. 3, Nov. 15, 2000, http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_smug_eng.pdf.

³ Цит. према: <https://www.copyright.com/ccc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastsearch= simple/all=on&titleOrStdNo=074-1759>

⁴ *ibid*, стр. 396-7.

⁵ Kevin Bales, *Disposable People: New Slavery in the Global Economy* 8 (Univ. of Cal. Press rev. ed 2004) (1999)

⁶ Према извештају о трговини људима из 2010, преко 12,3 милиона људи и деце се налазе у некој врсти принудног рада, дужничког ропства или принудне проституције. Међународна организација рада процењује да је 32% жртава трафикинга било приморано на рад, УН Сектор за борбу против дроге и криминала процењује да је тај број 28%, а Међународна организација за миграцију становништва процењује да је то цифра од 14%. Подаци Министарства правде САД-а за период 2001-2005. откривају да се у пресуђеним случајевима који су се односили на трговину људима, 24% случајева односило на трафикинг у сврху принудног рада. Чак и најконзервативније процене, 14% од 12,3 милиона жртава трафикинга, указују да су најмање 1,68 милиона особа жртве трафикинга у сврху принудног рада.

Процењује се да се у САД годишње "уведе" између 14500 и 17500 особа које су жртве трафикинга. Подаци Министарства правде САД-а за период 2007-2008. указују да се у пресуђеним случајевима трафикинга, 11,9% случајева односило на трафикинг у сврху принудног рада. Анализа трговине људима, коју је спровела влада САД-а и њен *Аццоунтабилити Оффице* 2006. го-

Релевантна питања примене међународног кривичног права...

студија коју је финансирала влада САД, процењује да су око 800 000 појединаца жртве међународне трговине људима на годишњем нивоу. Али ова студија не укључује милионе жртава трговине људима унутар граница своје земље.⁷

Нажалост, без обзира на ове високе цифре, број осуђених лица за кривично дело трговине људима је изузетно мали. Према проценама Владе САД-а за фискалну 2007. годину, само 35 лица су оптужена за трафикинг у 2005. 99 лица у 2006. и 17 лица у 2007. Ове бројке указују на неуспех полиције и тужилаштва у истраживању случајева трговине људима у сврху принудног рада.⁸

Већину ових жртава, око 15-20 милиона, чине принудни радници у Индији, Пакистану, Бангладешу и Непалу. Остале озлоглашене локације трговине људима су Југоисточна Азија, Северна и Западна Африка и делови Јужне Америке. Међутим, ропство није само проблем ових локација, већ проблем целог света, укључујући и Европу и САД.

Америчка Влада процењује да сваке године у САД илегално уђу око 18000 до 20000 појединаца као жртве трговине људима. Такође се процењује да се у САД-у, у сваком тренутку, између 30 000 и 50 000 особа налази у сексуалном ропству. У Европи се процењује да се на годишњем нивоу око 120 000 жена и деце доведу као робље у Западну Европу. ЕУРОПОЛ је 2008. саопштио да "последњих година постоји тренд повећавања броја жртава трговине људима у ЕУ, посебно из Руске Федерације, Украјине и Централне и Југо-источне Европе. Земље чланице ЕУ, у својим појединачним извештајима о трговини људима, наводе да жртве долазе из Азије, Африке и Латинске Америке."⁹

Када говоримо о Русију, према (не)званичним подацима, процењује се да се сваке године између 20 000 и 60 000 лица у Русији преваром нађе у ланцу трговине људима, као и да су до 2006. најмање пола милиона руских грађана били жртве ове трговине (Данилкин, 2006).¹⁰ "Правда" је 2006. известила да су руске невладине организације изразиле своју дубоку забринутост због ескалације трговине људима и процениле да је 90% жена које су жртве трговине биле млађе од 25. година.¹¹ Ове организације истичу да је проблем толико нарастао да представља опасност по националну безбедност земље (Буцклеу 2009).¹²

На питање "Шта мислите колико је велики проблем трговине људима (жена, девојака, мушкараца и дечака) у Русији?", 17,3% анкетираних је одговорило да признаје да не зна колико људи годишње постану жртве трафикинга у Русији. Само 6% мисли да је тај број веома мали (неколико стотина годишње), 12% анкетираних сматра да је про-

дине, указује да су 34% свих жртава трафикинга биле у сврху принудног рада. На основу ових процена може се закључити да годишње у САД-у постоји између 1800 до 5950 лица која су жртве трафикинга у сврху принудног рада. <https://www.copyright.com/ccc/basicSearch.do?operation=go&searchType=o&lastsearch=simple/all=on&litleOrStdNo=074-1759>

⁷ Цит. према: <https://www.copyright.com/ccc/basicSearch.do?operation=go&searchType=o&lastsearch=simple/all=on&litleOrStdNo=074-1759>

⁸ Ibid.

⁹ Trafficking in Human Beings in the European Union: A Europol Perspective. Europol, Feb. 2008, at http://www.europol.europa.eu/publications/Serious_Crime_Overviews/Trafficking_in_human_beings_2008.pdf

¹⁰ US State Department, Trafficking in Persons Report, 2006. vid. <http://www.state.gov/9/tip/rls/tiprpt/2006>.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

блем "умерен" и да овај број укључује 2000 до 5000 људи на годишњем нивоу. Већина испитаника (33,2%) је одговорило да сматра да проблем ескалира и добија озбиљније размере са око 5000-10000 жртава годишње. 18,4% испитаника сматра да је проблем велики и да се број жртава креће између 10000-20000 годишње. 13,2 % тврди да је проблем већ огроман и да укључује преко 20000 жртава годишње. На основу резултата ове анкете која је објављена у руским новинама, може се закључити да је већина руских грађана значајно потценила у којој мери је овај проблем ескалирао, наводећи мале бројеве жртава, иако чак једна трећина испитаника сматра да је проблем велики.¹³

2.1. Профил жртава

Типичне жртве трговине људима су "жене и младе девојке које су сиромашне, незапослене, необразоване и које су жртве акутне незапослености, дискриминације и недостатка економских могућности у својим земљама. Међутим, ови фактори нису опредељујући за све жртве трговине људима. И остали појединци су, такође, плен трговине, укључујући и образоване, запослене особе које говоре више страних језика, јер такве особе имају већу слободу кретања и путовања и боље комуникационе везе на глобалном нивоу, што смањује трошкове транспорта (кријумчарења).¹⁴ Дона М. Хјуз (*Donna M. Huges*), експерт у области *sex-trafficking*-а и професор на Универзитету Роуд Ајланд, сматра да неке жене из Русије и Украјине управо долазе у земљу крајње дестинације знајући да ће тамо радити као проститутке, са идејом као оном из филма "*Pretty Woman*", као једним од најпопуларнијих филмова у овим земљама. Њихов мото је "Па, ово и не мора да буде тако лоше".¹⁵

Амерички Стејт департмент процењује да 80% транснационалних жртава трговине чине жене и девојке, од којих је 50% малолетно. Према подацима ЦИА-е, 75% транснационалних жртава трговине људима заврши као сексуално робље.¹⁶

Иако се често занемарују као жртве, мушкарци чине 2% жртава трговине људима у циљу сексуалног искоришћавања. Стејт Департмент сматра да је овај проценат знатно већи, али да се због друштвене неприхватљивости дечака као сексуалних жртава, овакви случаји не пријављују.¹⁷

Просечни узраст жртава је све млађи. "Док су жртве некад биле махом 20-огодишњакиње, сада се 13-огодишње девојчице све чешће срећу. Све већа потражња за "агресивним и опасним сексом" подстиче "трговце" да регрутују све млађе девојчице, јер су оне мање склоне да протестују. Ове жртве су изложене и другим ризицима, укључујући ХИВ/АИДС и друге смртоносне болести."¹⁸

Трговину људима врше "међународна криминална удружења,...породичне операције са породичним везама у страним земљама,...бизниси у приватним рукама са контракторима и агентима ... површна познанства...". У Европској унији већина криминалних организација које се баве трговином људима испуњавају критеријуме које их дефинишу као

¹³ Pravda, 22 March 2006. vid: <http://english.pravda.ru/russia/politics/77696-trafficking-o>, accessed 25 Septembar 2008.

¹⁴ Trafficking Victims Protection Act of 2000, 22 U.S.C. § 7101(b)(4)(2008).

¹⁵ Peter Landesman, *The Girls Next Door*, N.Y. Times Mag., Jan. 25, 2004. str. 33-46.

¹⁶ Trafficking in Persons Report June 2005, <http://www.state.gov/documents/organization/47255.pdf>

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Peter Landesman, op. cit., str. 35-6.

организовани криминалитет. У Извештају америчког Конгреса се закључује да "трговину људима све чешће врше добро организована, софистицирана криминална предузећа", као и да је то "најбрже растући извор профита за организације организованог криминалитета."¹⁹

2.2. Понуда и тражња

Међународно тржиште трговине женама и децом у циљу проституције је, последњих тридесетак година, више него живо. Трговина људима је, после трговине дрогом и оружјем, трећа по реду најпрофитабилнија организована криминална делатност. Управо, према расположивим подацима, неке криминалне организације се у овом пословању пребацују са трговине дрогом на трговину људима, јер је ризик мањи, а зарада већа. Интерпол је проценио да профит од трговине људима достиже цифру од 19 милијарди долара на годишњем нивоу. Међународна организација рада процењује да је годишњи профит 217.8 милијарди долара, или 23 000 долара по жртви. У којој мери се крше људских права зависи од набавке жртава трговине људима из земаља порекла и од њихове потражње у сврху сексуалне експлоатације у земљама дестинације.²⁰

Државе које се наводе као земље порекла жртава су Независне Државе Комонвелта, Централна и Југоисточна Европа, западна Африка и Југоисточна Азија, а земље дестинације Северна Америка, Западна Европа и Азија, посебно Западна Азија. Транзитне земље су земље Централне и Југоисточне Европе и Западне Европе.²¹

Као што смо већ поменули у претходном делу текста, "трговци" често делују у оквиру великих организација које контролишу цео процес, од регрутовања, експлоатације до дељења профита. За разлику од класичног тржишта, овде нема очигледних купопродајних трансакција које се могу анализирати. Закључак да не постоје прецизни подаци о "ценовнику" у оваквој трговини је резултат непостојања традиционалних трансакција. Међутим, може се претпоставити да криминалне организације које се баве трговином људима послују у циљу оптимизирања профита. Оне су добро извагале корист коју имају од оваквих активности у односу на оперативне трошкове. Бенефити, пре свега, укључују профит који се остварује организацијом проституисања жртава. Оперативни трошкови укључују директне трошкове, плус ризик од разоткривања и кажњавања. Трговина људима наставља да цвета, јер остаје висока награда за релативно мали ризик пословања.²²

Међународна организација рада (*ИЛО*) је направила студију са емпиријском анализом транснационалне трговине људи у сврху сексуалне експлоатације и закључила да је потражња за жртвама "већа у оним земљама које су отвореније за процесе глобализације и које имају већу стопу криминалитета у области проституције, као и да долази до веће "понуде и испоруке" жртава из земаља у којима је незапосленост међу женама већа. Такође, амерички Конгрес је закључио да је "лош положај жена у многим земљама света допринео цветану индустрије као што је трговина људима". При том, високи нивои корупције у земљама порекла олакшавају "трговцима" да регрутују већи број жртава." Из перспективе потражње, по-

¹⁹ Trafficking Victims Protection Act of 2000, 22 U.S.C. § 7101(b)(11)(2008).

²⁰ Cit.prema: [https:// www.copyriht.com/ccc/ basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastsearch= simple/all=on&titleOrStdNo=074-1759](https://www.copyriht.com/ccc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastsearch=simple/all=on&titleOrStdNo=074-1759)

²¹ U.N. Office in Drugs&Crime, Trafficking in Persons: Global Patterns, Apr. 2006. at 80

²² G. Danilova-Trainova&P. Besler, Globalization and the Illicit Market for Human Trafficking: An Empirical Analysis of Supply and Demand 2, vid. [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ad_norm/-- declaration/documents/publication/wcms_082931.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ad_norm/--declaration/documents/publication/wcms_082931.pdf)

даци из ове студије подржавају закључак да су "економске и финансијске реформе, подизање баријера у трговинским односима, у смислу укидања многих закона, оставили доста простора за илегалну трговину сваке врсте, па и људима, омогућавајући већу флексибилност "трговцима" у извођењу њихових операција и остваривању профита. Треба нагласити да од квалитета граничне контроле у многоме зависи потражња за жртвама трговине људима."²³

Према мишљењу Антонија Косте (*Antonio Maria Costa*), извршног директора Сектора за борбу против наркотика и криминалитета Уједињених нација, доступна средства транспорта и глобална средства електронске комуникације су, такође, фактори који повољно утичу на ову врсту криминалитета. "Све ово олакшава глобалну трговину и услуге, па и трговину људима. Жртве трговине су, пре свега, људска бића којима се тргује као обичном робом која се купује и продаје у оквиру секс-индустрије у земљама крајње дестинације."²⁴

Да би се искоренила трговина људима потребно је да државе, као и међународне организације и недржавна тела блиско сарађују како би се ухватили у коштац са факторима понуде и потражње који омогућавају одрживост тј. функционисање тржишта које се бави трговином људима у сврхе проституције. Државе морају да посвете посебну пажњу овим факторима у оквиру контроле својих граница и домаће легислативе. Шта више, државе могу да искористе своју легислативу и укључе и недржавне актере у борбу против трговине људима у сврху проституције.

3. Међународна правна регулатива

Општи модел кроз стварање једног, јединственог, универзалног концепта држава о глобалном плану супротстављања овом виду организованог криминалитета, за сада, не постоји. И само у том смислу, настојања међународне заједнице се, управо и крећу у правцу дефинисања минималног програма акција које се имају предузети за сузбијање "онога што се данас назива модерним ропством". Прецизније (и реалније), у правцу формулисања минималних стандарда у поступању држава да би искорениле трговину људима на билатералном, регионалном и глобалном нивоу.

Али кренимо редом.

Трговина људима је међународни феномен. Од 1909. године до данас, донето је много међународних закона који су имали за циљ да елиминишу или сузбију ову врсту злочина. Нажалост, до сада, практично није постојао ни један ефикасан начин да спречи и забрани трговину људским бићима.

Међународно хуманитарно право примењује се за време рата, насупрот међународним законима о људским правима, који се примењују у миру. Амерички војни *Lieber Code* из 1863. године, кодификовао је постојеће законске прописе, забранио сва силовања за време рата под претњом казне смрћу или другим строгим казнама, при чему се није посебно осврнуо на злочин трговине женама у циљу сексуалне експлоатације или присилне проституције.

За време II Светског рата, Немци и Јапанци су отерали милионе жена у борделе. Значајно је истаћи да ово присилно одвођење ради проституције никада није дошло на дневни ред расправе ни за време Нирнбершких процеса за ратне злочине, ни за време

²³ Ibid.

²⁴ Karin Strohecker, Soaring Human Trafficking Demands Gout Ctrackdown - UN, Reuters Africa, Feb. 12, 2008. at 27, vidi: http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf

суђења на Пацифику, касних четрдесетих. Јапански судови су одбили све тужбе жена - жртава (познате под именом "жене за утеху") које су биле присиљене да раде као "сексуални робови" јапанским војним официрима за време II светског рата. Ове жене су касније пред америчким судовима поднеле тужбе за присилну проституцију и ропски рад у Јапану за време II светског рата. Петнаест жена из Јужне Кореје, Кине, Тајвана и Филипина је већ успешно окончало процесе против јапанске владе у судовима САД.²⁵

Наравно, ово су само фусноте у великом тексту савременог приступа односном питању, које не извиру из пуке теоријске позиције, већ које треба да пружи слику реалности, која је упозоравајућа и противуречна али која у стварном решењу мора да обухвати све аспекте проблема. Дакле, на једној страни имамо строге законске одредбе које без изузетка кажњавају протагонисте у трговању људима, на другој њихово толерисање и присутне злоупотребе у њиховој (не)примени. У средини остаје дилема - који је модел, односно решење у погледу регулативе у спречавању овог облика организоване криминалне активности најефикаснији? У тим размишљањима о најбољем решењу односног проблема смењиваће се или упоредо опстајати различите оријентације. У том оквиру долазимо и до оне која је преовлађујућа, која доминира у садашњем тренутку цивилизацијског развоја.

Управо, указивањем на алармантну забринутост везану за овај вид организоване криминалне активности, на драматичне размере које она узима, међународна заједница је, до данас, донела велики број докумената који се односе на трговину људима и друге облике недозвољеног поступања.

Међутим, доношење међународних уговора и конвенција представља само први корак на "кривудавам" путу спречавања и борбе да се искорени "ово срамно дело против човечности".²⁶ Државе су те које треба да иницирају доношење закона на националном нивоу и да кроз нове акције на спречавању ових криминалних активности и кажњавању учинилаца

²⁵ Вид. <http://state.gov/g/drl/rls/traf>

²⁶ О стварном ангажовању међународне заједнице у борби против трговине људима сведочи мноштво докумената. Поменућемо неке од њих: Међународни споразум за успешну заштиту од криминалне трговине, познате као "трговина белим робљем" из 1904. године, Међународна конвенција за обезбеђивање ефикасне заштите од трговине белим робљем из 1910. године, Међународна конвенција за сузбијање трговине женама и децом из 1921. године, Међународна конвенција о кажњавању трговине пунолетним женама из 1933. године, Конвенција о сузбијању и укидању трговине људима и искоришћавање проституције других из 1949. године. (Сви ови међународни документи су измењени и допуњени Протоколима из 1947. године). Затим важно је поменути и Допунску конвенцију о укидању ропства, трговине робљем и институција и праксе сличне ропству (Резолуција Економског и социјалног савета 608 (XXI) од 30. априла 1956. године), као и Конвенцију о правима детета од 2. септембра 1990. године, (чл. 34. б) која обавезује на заштиту деце од "експлоататорског коришћења у проституцији или другим сексуалним активностима (вид. чл. 4. под а, затим члан 19. Конвенције), односно која штити децу од свих облика сексуалног изабљивања и злоупотребе, тј. навођења да учествују у незаконитим сексуалним радњама (вид. чл. 4. под а, а затим члан 19. Конвенције). Ова идеја је, такође наглашена и у Препоруци 1371 из 1998. године, Парламентарне скупштине Савета Европе (у вези са злоупотребом и злостављањем деце), у којој се истиче да сексуална експлоатација и злоупотреба деце не познаје никакве границе ни географске, ни културне, ни социјалне. У овом контексту не можемо а да не поменемо и одредбу чл. 34. (в) којим се предвиђа обавеза држава (чланица) да предузимају одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање експлоататорског коришћења деце у порнографским представама и часописима. Вреди, наравно подсетити и на Протоколе којима се смењају и допуњују споразуми о сузбијању промета неморалним публикацијама од 1910. године и 1923. године.

покрену примену међународних правила, односно њихово оживотворење у светској заједници као недељивој целини. Само летимичан поглед на раван савремених нормативних решења о означеној проблематици, убедљиво указује да већина земаља у својим законодавствима предвиђа гоњење за оне који се баве трговином људима, прецизније трговином људским бићима ради сексуалне експлоатације (забраном коришћења жена за потребе проституције). Али се ти закони, у највећем броју случајева игноришу или се, пак, за одредбама ових закона ретко посеже. Зато жене - жртве иду у затвор, а трговци остају на слободи.²⁷

Поновимо, поражавајућа је чињеница да иако већина тих аката у широком распону предвиђа врло строге казне, у пракси се, управо судећи по броју и висини изречених кривичних санкција стварно не признаје "озбиљност оваквог преступа".

За сагледавање проблема трговине људима, за формирање неких ставова и оцена у борби са овом, по природи ствари изузетно комплексној друштвеној појави, рељефно се показује важност приступа у будућем начину реаговања на трговину људима. Другим речима, са намером прецизног одређивања основног проблема, одговори на претходно истакнуте дилеме представљају оквир и подлогу на којима би требало да почива општи модел који би био применљив у тачно предвиђеним случајевима за оне који се баве оваквом врстом злочина.²⁸

Европска унија је учинила значајан помак у том правцу, најпре тако што је афирмисала "мултидисциплинарни приступ у борби против трговине људима". Тај нужан општи оквир је, управо, "омеђен" STOP и DAPHNE програмима, које је спровео Савет, уз учешће Комисије и Европског парламента.

У фебруару 1997. године, Савет (Европска унија) је усвојио заједничку акцију за борбу против трговине људима и сексуалне експлоатације деце. Реч је о документу у коме су земље чланице постигле потпуну сагласност у погледу усаглашавања законодавних инструмената на међународном нивоу, другим речима постигле потпуну сагласност у смислу преиспитивања свог националног кривичног законодавства само са једним, јединственим циљем - како би обезбедиле да се подстакне судска сарадња.²⁹

²⁷ Вид. <http://state.gov/g/drl/rls/traf>

²⁸ Свако има право на живот, слободу и безбедност. Нико не може бити задржан у ропству нити натеран на присилни рад. Реч је, о основним правима предвиђеним Декларацијом о људским правима, Међународним пактом о грађанским и политичким правима, на снази од 1976. године (ратификован и од стране наше земље), садржане у Европској конвенцији о људским правима, који се сматра најзначајнијим актом у овој области.

²⁹ Због значаја овог међународног документа, направимо краћи осврт на његову суштину. Наиме, у овом документу се истиче - да су се земље чланице сагласиле да преиспитају своје кривичне законе како би обезбедиле да се одређена понашања - као што су трговине децом, сексуална експлоатација деце (подразумевајући под тим и њихово навођење на проституцију или порнографију) инкриминишу као кривична дела у правцу реализовања пуне судске сарадње. У том смислу, заједничка акција подразумева дефинисање заједничких стандарда који се тичу кривичног закона, кривичног поступка, програма заштите сведока и пружања обезбеђивања помоћи жртвама. Акцент је на следећем - сарадња међу државама може да се оствари само тако што ће се обезбедити заједничка судска помоћ и размена информација. Вид. о томе: Кријумчарење људи, кријумчарење жена и деце, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2001, стр. 16-7.

На линији истоветног поступања налазе се и Препорука Н^о. 1099 из 1996. године, о сексуалној експлоатацији деце и другим видовима експлоатације деце, Препорука 1325 из 1997. године, о трговини женама и принудној проституцији у земљама - чланицама Савета Европе, Препорука Но. Р 11 из 2000. године, о борби против трговине људима ради сексуалне експлоатације и Препорука Но. Р 11 из 2001. године, о сексуалној експлоатацији, порнографији, проституцији и трговини децом и младима. Сви ови документи као приоритетно истичу: усвајање низа општих мера које се односе на превенцију и откривање кривичних дела, на кривичне законе и кривичне поступке, на прикупљање и размену информација, пружање помоћи жртвама, на систем едукације људства задуженог за борбу против ове врсте злочина и др.

У борби против економске експлоатације деце, ропства и сличне праксе, против активности које могу произвести озбиљне последице по здравље детета, његову сигурност и морално понашање, посебно издвајамо и Конвенцију Но. 182 о спречавању и забрани најштетнијих облика рада деце, донету 1999. године, под окриљем Међународне организације рада.

Овде је корисно да се помене још један веома важан документ у борби против трговине људима. Реч је о Комуникацији између Комисије Европске заједнице и Савета и Европског парламента у борби против трговине људима и борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије из 2000. године. У контексту посебног навођења овог документа, морају се поменути и два предлога које овај садржи: предлог за Нацрт одлуке Савета за борбу против трговине људима и предлог за Нацрт одлуке Савета за борбу против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије.

Предлози Комисије односе се на деловање на нивоу читаве међународне заједнице, у оквиру Протокола који се појављује као саставни део односно, који допуњује Конвенцију УН о транснационалном организованом криминалитету, на превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, као и на нацрт Конвенције о криминалним делатностима у оквиру *cyberspace*-а Савета Европе.³⁰ Да нагласимо, нарочито овај први предлог нацрта треба да обезбеди, тј. допринесе усаглашавању законодавних инструмената земаља чланица који се односе на трговину људима, сугерисањем да се одреди, тј. уведе минимум прописа који би у значајној мери "обликовао" кривична дела и казне, односно утицао на конципирање националних закона земаља чланица у правцу реализовања максималне судске и полицијске сарадње у вези са кривичним делима ове врсте.

Анализирајући међународна документа релевантна за трговину људима на нивоу Европске уније, долази се до Европске конвенције о људским правима - која у општим одредбама наглашава право на неспутану слободу и заштиту слободе, фокусирањем пажње на елиминисање социјалних околности које доводе до разних облика друштвено условљених повреда заштићених правом (где свакако спада и проституција).³¹ Законодавство Европске уније предвиђа обавезу посебне заштите деце од сексуалне експлоатације и дечје порнографије. И даље, Комисија Европске уније обавезује државе чланице (*Article 8 - Victims*) на строго поштовање законске процедуре и помоћ жртвама таквих кривичних де-

³⁰ Ibid.

³¹ У том правцу, посебно је значајан Европска социјална карта, којом се на нивоу ЕУ, тј. у земљама чланицама Савета Европе, тј. које прихватају препоруке тог тела, гарантује минимум социјалне сигурности у односу на широке слојеве становништва. Цит. према: Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, Организовани криминалитет, Београд, 2010, стр. 216-7.

ла. На темељу оваквих принципа Министарски савет Европске уније је на састанку у Ници, децембра 2000. године, усвојио Повељу о основним правима, која садржи забрану ропства и принудног рада, што укључује и трговину људима (*Article 5*).³²

Из овог упућивања, посебну пажњу привлаче Протокол у оквиру Конвенције Уједињених нација о транснационалном организованом криминалитету за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Изборни протокол Конвенције Уједињених нација о правима детета у вези са продајом деце, децом проституцијом и дечијом порнографијом. Очигледно, реч је о два документа којима би требало да се обезбеди ефикасна акција на превенцији и борби против трговине људима, нарочито женама и децом кроз свеобухватан међународни приступ у земљама порекла, транзита и крајњег одредишта трговине људским бићима, подразумевајући под тим мере за превенцију такве трговине, кажњавање оних који се баве таквом трговином и заштиту жртава такве трговине, са посебним освртом на продају деце, проституцију и порнографију, трговину људским органима и принудни рад.

У њиховом детаљнијем приказивању, ставићемо акценат на:

члан 3(а) овог Протокола који трговину људским бићима дефинише као "врбовање, превозење, пребацивање, сакривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребу овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације.

Експлоатација подразумева - експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа. У Протоколу је посебно наглашено пружање заштите и помоћ жртвама трговине људским бићима, уз поштовање њихових људских права (чл. 2б).³³

(б) пристанак жртве трговине људским бићима на намеравану експлоатацију изнету у подставу (а) овог члана је без значаја у случајевима у којима је коришћена било која мера изнета у подставу (а),

(ц) врбовање, превозење, пребацивање, сакривање или примање детета за сврхе експлоатације сматра се "трговином људским бићима" чак и ако не обухвата било које од средстава изнетих у подставу (а) овог члана."

У члану 5. Протокола, пише:

"1. Свака држава потписница ће усвојити такве законске и друге мере које могу бити потребне да се установи као кривично дело понашање предвиђено у члану 3. овог протокола, када је учињено са намером.

2. Свака држава потписница ће усвојити такве законске и друге мере које могу бити потребне да се као кривична дела установе:

а) сагласно основним концептима овог правног система, покушај извршења кривичног дела утврђеног у складу са ставом 1. овог члана;

³² Ibid.

³³ Да се подсетимо, забрана заснивања ропског односа ради трговине робљем постоји у Универзалној декларацији о правима човека (1948), као и у Међународном пакту о грађанским и политичким правима (1966).

б) учествовање као саучесник у кривичном делу утврђеном у складу са ставом 1. овог члана и

в) организовање или наређивање другим лицима да изврше кривично дело утврђено у складу са ставом 1. овог члана."

А у члану 1. тачка 3. Протокола, стоји:

"Кривична дела установљена у складу са чланом 5. овог протокола, сматрају се кривичним делима установљеним у складу са конвенцијом."

Наша земља је ратификовала Конвенцију УН о борби против транснационалног организованог криминалитета, са поменутиим Протоколом, што је непосредно послужило као основ за увођење посебне инкриминације у наше кривично законодавство - под називом - трговина људима (до тада су наши законски текстови познавали само кривична дела која су се односила на ропство и организовање проституције).³⁴

4. Нормативне могућности за контролу трговине људима

4.1. Национална регулатива

Потреба за разумевањем ширег контекста у коме се проучава феномен трговине људима, диктира и посебно коментарисање члана 388. Кривичног законика Србије. Међутим, ограничени карактером, смислом и домаћајем овог текста, уз инсистирање на чињеници да се о овој теми у последње време толико расправља, доводи нас до тога (да се не бисмо у том делу понављали), да само у општим цртама приступамо објашњењу ове законске конструкције. У тој оријентацији, идемо у правцу "прецизирања" овог кривичног дела у основном облику као неке врсте координате унутар које посматрамо и тумачимо одређене проблематичне тачке или неке његове дилеме.

Трговина људима (члан 388. КЗ)

"(1) Ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од три до дванаест година.

(2) За дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

³⁴ Иако трговина људима претпоставља заснивање ропског односа или другог односа сличног ропству у функцији искоришћавања ових (жртава) кроз проституцију, између њих се може ставити знак једнакости (не може бити речи о сличностима). У истом смислу, садржај појма трговине људима не поклапа се до краја са основним смислом и суштином појма ропства јер кривично дело "трговине људима" конкретније идентификује, препознаје, тј. инкриминише ову појаву. Вид. о томе: С. Мијалковић, Трговина људима, Београд, 2005, стр. 73-82. Исто тако и Н. Радовић, Трговина људима као облик организованог криминалитета, док. дис. Београд, 2008, стр. 37-9.

- (3) Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.
- (4) Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила тешка телесна повреда неког лица, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година.
- (5) Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
- (6) Ко се бави вршењем кривичног дела из ст. 1. до 3. овог члана или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором најмање пет година.
- (7) Ако је дело из ст. 1. до 3. овог члана извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
- (8) Ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене ставом 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (9) Ако је дело из става 8. овог члана учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година.
- (10) Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. овог члана не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. овог члана."

И 1. Одмах, на почетку, важно је приметити да је законска концепција кривичног дела трговине људима у нашем законодавству утемељена на међународним основама у погледу којих је најзначајнији и истовремено из кога непосредно извире, већ цитирани члан 3. Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминалитета.³⁵ У свом ужем и специфичном значењу, кривично дело трговине људима у садржајном смислу, тј. по свим својим конститутивним обележјима не одступа, нити у одређивању радње извршеног дела, ни начина извршења и циља који се жели постићи извршењем дела.

а) Радња овог кривичног дела одређена је алтернативно, у широком распону посебних радњи, па у коначној линији кривично дело може бити извршено предузимањем било које од наведених делатности. У једном ширем значењу, сврстане у одређене групе, законом су наведене: 1) радње које се манифестују у подстицању или подстрекавању пасивног субјекта да постане жртва трговине људима; 2) радње које подразумевају транспорт људи којима се тргује; 3) радње које представљају, односно обликују чист купопродајни однос где се као "роба" у куповини и продаји појављују људска бића и сам механизам купопродаје људи.³⁶ Наведене радње (врбовање, превозење, пребацивање,

³⁵ "Службени лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 5/01.

³⁶ Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, Организовани криминалитет, Београд, 2010, стр. 220.

предаја, продаја, куповина, посредовање у продаји, сакривање или држање другог лица) су по свом смислу и суштини сасвим јасне тако да нема потребе сваку од њих посебно тумачити, а поготово приказивати у целини. Евентуално, проблем може настати код значења термина "врбовање", али њега треба тумачити у контексту циљева којима служи тј. који се желе постићи.³⁷ У сваком случају, у питању је активност подстрекавања, која се манифестује у стварању или учвршћивању одлуке код лица - пасивног субјекта да "прода своју слободу".³⁸ Реч је о наговарању неког лица, као и тражењу од њега сагласности (пристанка) да предузме ове делатности, предочавањем наводно добрих страна предаје, продаје, пребацивања... у другу земљу и бављења просјачењем, криминалним активностима, проституцијом и другим врстама сексуалне експлоатације, "креирајући" тако ситуацију у којој одређено лице ставља у одређени положај друго лице које постаје жртва кривичног дела трговине људима (пасиван субјект).

б) Неколико је начина које Законик наводи за реализацију радње извршења овог кривичног дела и они се могу поделити у неколико посебних група: 1) најпре, реч је о облицима принуде, прецизније, сили или претњи; 2) затим, о врстама преварног поступања и то довођења у заблуду и одржавања у заблуди; 3) онда, о извршењу овог кривичног дела злоупотребом овлашћења или одређених односа и стања, тј. злоупотребом овлашћења, злоупотребом поверења, или односа зависности или тешких прилика и 4) другим радњама, подразумевајући под тим задржавање личних исправа, давање или примање новца и друге користи.³⁹ Као што знамо, наведени начини извршења радње су препознатљиви и код других кривичних дела (у анализи подвлачимо: сила или претња код принуде, довођење у заблуду или одржавање у заблуди код преваре, злоупотреба код кривичног дела против службене дужности; коришћење односа зависности код дела злоупотребе поверења; коришћење тешких прилика код зеленаштва и др.), па њихово значење треба узети у истом смислу као код тих дела. Задржавање личних исправа је једна врста принуде којим се код пасивног субјекта жели постићи циљ односног кривичног дела.⁴⁰

в) Све наведене делатности и начини њиховог вршења у функцији су постизања одређених циљева, једног или више њих (алтернативно постављених). На листи ових циљева налазе се: 1) принудни рад и експлоатација рада пасивног субјекта; 2) вршење криминалне делатности; 3) проституција или друге врсте сексуалне експлоатације; 4) просјачење; 5) употреба у порнографске сврхе; 6) успостављање ропског или њему сличног односа; 7) одузимање органа или дела тела за пресађивање; 8) коришћење у оружаним сукобима. Напоменимо да претходно поменуте циљеве не треба посебно коментарисати, јер су појмовно сасвим јасни (већина од њих се појављују као обележја, најчешће последица, других кривичних дела). Евентуално, извесне дилеме могу настати код значења појмова "принудан рад", експлоатација туђег рада "положај слуге".⁴¹

г) Извршилац овог кривичног дела може бити свако лице, уз једно ограничење - уколико се радња извршења реализује злоупотребом овлашћења, поверења или односа зависности, онда такву радњу може извршити једино лице које има одговарајућа овлашћења или са којим пасивни субјект има однос зависности. Ово кривично дело се мо-

³⁷ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика РС, Београд, 2006, стр. 959.

³⁸ Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, *op. cit.*, стр. 220.

³⁹ *Ibid.*, стр. 221.

⁴⁰ Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр. 959.

⁴¹ *Ibid.*

же извршити само са умишљајем (директним), али поред свести о делу и хтења дела захтева се код учиниоца постојање још једног услова субјективне природе - одређене намере. Управо, неопходно је да је дело, односно неко од његових облика извршено ради остварења једног или више од алтернативно постављених циљева (нпр. експлоатација рада или принудни рад).

д) Пасивни субјект је људско биће, мушког или женског пола и то пунолетно, јер ако се дело врши према малолетницима постоји тежи облик.

ђ) Дело је свршено када је на неки од прописаних начина предузета нека од радњи извршења, са намером да се постигне неки од законом наведених циљева. За постојање дела није неопходно да је циљ и остварен. Могућ је и покушај дела у случају да је нека од радњи започета на начин прописан у законнику али није довршена (нпр. употребљена је сила или претња али није дошло до превоза, продаје или сакривања другог лица). Покушај је кажњив.

2. У ставу 2. овог члана предвиђен је **посебан** облик трговине људима који постоји уколико је основни облик овог кривичног дела учињен према малолетном лицу, тј. лицу које у време извршења кривичног дела није напунио осамнаест година. При томе није неопходно да је учинилац употребио "силу, претњу или неки други од наведених начина извршења". Формулација спорног става тражи и посебно коментарисање овакве законодавне технике (са свим својим "предностима" и манама). Наиме, развијенија аргументација на означеном плану показује или упозорава, да се овде ради о веома лоше формулисаној норми, при том, бесмисленој, а вероватно у пракси и потпуно неприменљивој".⁴² Подсетимо само: основни облик трговине људима подразумева читав низ разноврсних радњи извршења, а не само силу и претњу. Због своје основне претпоставке, инсистира се на чињеници да је незамислива ситуација у којој би се ово кривично дело могло остварити, а да се, при том, не предузме ни једна од ових алтернативно постављених радњи извршења. Управо, како уопште и може постојати ово кривично дело (или било које друго кривично дело), ако законодавац није прописао радњу извршења (било на експлицитан или имплицитан начин). У том контексту, долазимо опет до објашњавања смисла и суштине овог кривичног дела, на једној страни и опредељења законодавца да поступи на такав начин, на другој: овако конципирана одредба члана 388. став 2. КЗ, имала би своје оправдање, свој потпуни смисао, једино уколико би законодавац изричито (експлицитно) захтевао да се свака радња трговине људима у основном облику мора остварити уз употребу силе и претње, што свакако није случај. Прецизније, у закону (ст. 1) је наведено да, осим силе и претње постоји читав низ других, алтернативно постављених радњи које, дакле конституишу биће кривичног дела трговине људима, тј. којима се може извршити основни облик тог дела, па би, сасвим логично, неке од тих радњи биле типичне када су пасивни субјекти малолетна лица (нпр. злоупотреба поверења, односа зависности и тешких прилика другог).⁴³ Истовремено, приговори не би били оправдани једино ако би се имало у виду да је законодавац, управо руководећи се посебношћу овог облика кривичног дела, желео да пружи већу заштиту малолетним лицима од таквих поступања и прописао да дело постоји, тј. да је извршено и без употребе силе, претње или неког другог од наведених начина извршења.

⁴² Б. Игнајтовић. М. Шкулић, *op. cit.*, стр. 222.

⁴³ *Ibid*, стр. 222-3.

II 1. У ставу 3-7 предвиђени су тежи облици овог кривичног дела и они постоје:

а) **Други** и **трећи** облик су квалификовани тежином наступелих последица услед извршења основног облика овог кривичног дела, односно услед извршења дела из става 1. према малолетном лицу. Дакле, ради се овде о томе да је услед трговине људима наступела тешка телесна повреда неког лица, и у случају када је услед извршења основног облика овог кривичног дела, односно његовог облика који се односи на малолетно лице, наступела смрт неког лица (затвор од пет до петнаест година, односно затвор од најмање десет година)

б) **Четврти** тежи облик трговине људима постоји: 1) када се учинилац бави таквим кривичним делом или 2) када је трговина људима извршена од стране групе (затвор од најмање пет година).

в) **Пети** тежи облик трговине људима постоји када је дело извршено од стране организоване криминалне групе (затвор најмање десет година).

Тежи облици квалификовани су посебном околношћу или тежом последицом. Стога је за кривичну одговорност неопходно да та околност буде обухваћена умишљањем учиниоца, односно да се тежа последица може приписати нехату.

2. а) У ставу 8. предвиђен је посебан облик трговине људима који постоји када је учинилац знао или могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи његов положај или другом омогући искоришћавање положаја жртве, ради експлоатације предвиђене у одредби којом се одређује основни облик трговине људима (затвор од шест месеци до пет година).

б) У ставу 9. предвиђен је још један посебан облик трговине људима, који постоји када је учинилац извршио посебан облик трговине људима из става 8. у односу на малолетно лице, а при том је знао или је могао знати да се ради о малолетном лицу (новеле 2009)⁴⁴. Очигледно, овај други посебан облик је својом унутрашњом садржином повезан са овим претходним, односно представља једну тежу експликацију и конкретизацију тог првог посебног облика овог кривичног дела. Рецимо, овде постоји двоструки облик одређене свести учиниоца, односно релевантног непостојања свести која се односи на малолетно лице. "Снага" оваквог концепта је очевидна и укратко почива на следећем: учинилац прво зна или може знати да је конкретно лице жртва трговине људима, па уз такво знање или могућност знања такве чињенице, искористи положај пасивног субјекта или другом омогући искоришћавање његовог положаја ради експлоатације, а при том се, још ради о малолетној жртви трговине људима, а код учиниоца у односу на ту околност постоји знање, или незнање да је жртва малолетна, а то је могао знати (затвор од једне до осам година).

Пристанак пасивног субјекта на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа утврђеног у основном облику трговине људима, не утиче на постојање овог кривичног дела.

3. а) Ово кривично дело не може бити у стицају са оним кривичним делом које се појављује као начин њиховог извршења, као што је то случај са злоупотребом овлашћења, принудом, примањем и давањем мита... Постоји само ово кривично дело, јер оно конзумира дела која се појављују као начин његовог извршења.

⁴⁴ Ibid, str. 222-4.

б) Радња извршења кривичног дела трговине људима је одређена алтернативно, кроз читав низ посебних радњи. За постојање дела довољно је да је предузета и само једна таква делатност, тј. радња извршења, али ће постојати једно кривично дело и када је предузето више радњи извршења према истом пасивном субјекту (нпр. једно лице је прво врбовано, а затим предато другом лицу). У том погледу, идентична је ситуација и када се реализује један или више циљева према истом пасивном субјекту (нпр. ако се он користи и за проституцију и за просјачење).

в) Пасивни субјект може бити и само једно лице; међутим, постоји само једно кривично дело ако је са једном радњом истовремено и на исти начин дело извршило према више лица (нпр. када је у исто време пребачено или превезено више лица). Неопходно је, дакле, да је радња извршења истовремено предузета према више лица. Уколико се, пак, дело са различитим радњама врши према различитим лицима, постојаће реални стицај (нпр. једно лице са употребом силе предаје другом у циљу проституције, а друго лице се довођењем у заблуду ставља у положај ропског односа, или да би се користио за принудни рад).⁴⁵

4.2. Упоредно законодавство

Извесно је да савремено кривично право у спречавању трговине људима, од државе до државе показује знатне осцилације. Већ површан поглед на неке од тих законских текстова, открива да су усвојена решења разноврсна, нека међусобно контрадикторна, нека концепцијски веома слична, нека чак идентична.

За наше разматрање које смо учинили поводом компаративног приказа одредаба о трговини људима, одлучили смо се да кроз синтетичку пројекцију скицирамо контекст и основе на којима почива овај сегмент борбе против означеног феномена на нивоу различитих националних законодавстава.

Нагласимо, без намере детаљног проучавања сваке од тих законских конструкција (поступајући у складу са претходном констатацијом), у једном свеукупном приступу, уз одређену селекцију добићемо, ипак, занимљиве и апликативне закључке који могу допринети ефикаснијем сузбијању и контроли овог особеног друштвеног зла.

У складу са тим трговина људима је у највећем броју земаља регулисана одредбама кривичног законодавства (Немачка,⁴⁶ Данска,⁴⁷ Србија). Рецимо, у својој борби против

⁴⁵ Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр. 961.

⁴⁶ Немачки кривични законик санкционише трговину белим робљем § 181. под називом "Трговина белим робљем". Вид. Кривични законик Савезне Републике Немачке са Уводним законом за кривични законик и Војно кривичним законом, превод, Центар Маркетинг, Београд, 1998. год.

⁴⁷ Дански кривични закон инкриминише чланом 223. акт коришћења сексуалних услуга особе млађе од осамнаест година, која тако обезбеђује материјална средства, и кажњава овај акт казном затвора до две године. Чланом 228. санкционисано је пребацивање одређене особе у другу земљу с циљем проституисања као професије. Остали облици су: навођење особе на неморалне сексуалне односе за новац, обезбеђење места - локације за проституцију. Санкција предвиђена у овом члану је затворска казна до четири године. Иста казна је предвиђена за лица која наводе друге особе, млађе од 21 године, на проституцију као професију, док је казне за проститутке затвор до три године. Када постоје олакшавајуће околности, санкција је новчана казна. И за рентирање собе у хотелу или мотелу с циљем

означене појаве, одређене државе доносе посебне законе (нпр. САД),⁴⁸ неке то чине у другим законима (нпр. Белгија), а одређене посебним прописом међународне организације, односно органа међународног старатељства (нпр. Косово).⁴⁹ Уочава се, даље, да је у неким законским текстовима трговина људима предвиђена као посебно кривично дело (Немачка, Холандија, Пољска, Аустрија, Литванија). У неким другим, ово понашање се третира у оквиру више посебних кривичних дела (нпр. у КЗ Румуније⁵⁰ - заснивање ропског односа, проституција, недозвољен прелаз државне границе, подвођење). У неким кривичним законодавствима трговина људима је инкриминисана на начин како је то урађено у Протоколу (нпр. Хрватска).⁵¹ У легислативној борби против трговине људима, највиши ниво сагласности између различитих држава је постигнут поводом квалификаторних околности (заштита малолетних лица, тј. деце, кажњавање покушаја и саучесништва), док извесне (изнијансиране) разлике постоје код модалитета вршења одређених циљева. То је јасно. Међутим, у овом оквиру, сврхе које се остварују средствима која се примењују, манифестују се у два правца, тј. постизања две врсте циљева: у неким земљама то је - сексуална експлоатација, а у неким, ради се о другачијим типовима експлоатације - принудан рад или експлоатација радом, експлоатација принудом на просјачење и скитничење, за вршење кривичних дела, за узимање делова тела за пресађивање и др. И само у том смислу, тумачећи разноврсна нормативна решења на нивоу различитих националних законодав-

проституције казна је затвор до једне године. У случају постојања олакшавајућих околности, санкција је новчана казна. Кријумчарење људи, кријумчарење жена и деце,... стр. 27-8.

⁴⁸ Пре него што је председник Клинтон потписом прогласио Закон о заштити жртава насиља и трговине људима из 2000. године, САД нису имале свеобухватни закон о трговини сексом. Спровођење закона ослањало се на бројне кривичне, имиграционе и законе о раду да би се на тај начин санкционисала трговина људима ради сексуалне експлоатације. Трговина женама је санкционисана под насловом Сектори 18, као што је Закон Манн (који се често назива Закон о белом робљу), или невољна сервилност и ропство. Случајеви трговине сексуалним услугама су, такође, санкционисани под насловом - Сектори 8, као што је регрутовање, кријумчарење и транспорт странаца или пружање уточишта због проституције.

Вид. <http://state.gov/g/drl/rls/traf>

⁴⁹ Чл. 139 "Трговина људима", Привремени кривични закон Косова, УНМИК/УРЕД/, 2003/25, Службени лист 6. јул. 2003. године.

⁵⁰ Према одредбама Кривичног закона о проституцији и подвођењу (члан 328 и 329 Кривичног закона Румуније), особа која обезбеђује средства за живот проституисањем може бити кажњена затвором од три месеца до три године.

Навођење или принуда на проституцију, омогућавање проституције, регрутовање особа за проституисање, као и кријумчарење људи ради проституције, кажњиво је затворском казном од две до седам година као рестрикцијом одређених права.

Ако је дело учињено према малолетном лицу, или има тежи карактер, казна је затвор од три до десет година и ограничење одређених права. Покушај дела је такође кажњив.

Ако је сексуална експлоатација учињена против воље жртве, чл. 189. Кривичног закона предвиђа казну затвора од једне до пет година. Цит. према: Кријумчарење људи, кријумчарење жена и деце, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2001, стр. 16-7.

У тежим облицима дела, као што су киднаповање од стране наоружаних људи, симулацијом службеног положаја, тражењем откупа за ослобађање особе, или када се ради о малолетнику, или када су живот и здравље у опасности, предвиђена је казна од пет до дванаест година. Ibid.

⁵¹ У члану 175. Казненог закона прописано је кривично дело трговине људима и ропство на један свеобухватан начин. Казнени закон (НН 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07 и 152/08).

става, запажа се да су с обзиром на начине извршења овог дела (сила или претња, заблуда, злоупотреба, принуда, давање или примање новца) заступљене три опције: најпре, неки законодавци предвиђају кажњавање за извршено дело без обзира на употребу силе; у неким законодавствима је употреба силе елемент бића кривичних дела, док је у неким трећим употреба силе елемент квалификаторних околности.⁵² У истом духу, мали је број позитивних законодавстава која у својим решењима јасно прецизирају радњи извршења код овог кривичног дела. Управо супротно, већина законских текстова у њеном дефинисању ову поставља широко, на општи начин, навођењем читавог низа радњи извршења би се постигао неки или више од алтернативно постављених циљева, објашњавајући такву теоријску позицију ставом да је другачијим, концизнијим формулисањем просто немогуће обухватити све, или готово све варијанте њеног испољавања (алтернативно, а да се не прописује одговорност правног лица за извршено кривично дело трговине људима).⁵³

Назад, када су у питању сличне инкриминације у упоредном праву, примећује се да је у складу са савременим тенденцијама у домену међународноправне регулативе код већине законских решења тежи облик квалификован узрастом пасивног субјекта (малолетник), или тежином наступелих последица (тешка телесна повреда или смрт пасивног субјекта), или пак околношћу да је трговина људима извршена организовано или од стране организоване групе, да се изузетно предвиђа кажњавање за противправно понашање са путним или другим идентификационим исправама (нпр. Македонија).

5. Искуства наше земље са трговином људима

Према расположивим подацима⁵⁴, Србија је земља транзита трговине људима, али и земља регрутовања, привременог или крајњег одредишта жена и девојчица које се продају у сврху сексуалне експлоатације. Жртве, већином из источноевропских, сиромашних земаља - Молдавије, Румуније, Украјине и Бугарске завршавају у земљама западне Европе, на Косову, у Босни и Албанији. Ромска деца се, такође, пребацују у западну Европу за просјачење и крађу. И кинески држављани се транзитирају преко Србије у земље западне Европе.

Како показују добијени подаци, путеви трговине женама углавном полазе из земаља бившег СССР-а (Украјине и Молдавије), воде преко Румуније, Бугарске, нешто ређе Мађарске, до Србије и Црне Горе. Кроз Србију, канали трговине женама иду од севера према југу - према Косову и Македонији, односно према Црној Гори, па у Италију и Албанију, и од истока ка западу - према Републици Српској и Хрватској, изузетно према северу - Мађарској. Када су у питању наше држављанке, њима се тргује углавном у оквиру граница наше земље, али и ван, у иностранству - највише у Босни, Македонији и Италији. На српску територију стране држављанке улазе легално или илегално, разли-

⁵² Цит. према: В. Николић-Ристановић, Трговина људима у Србији, Виктимолошко друштво Србије и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Београд, 2004, стр. 43.

⁵³ С. Мијалковић, Трговина људима, Београд, 2005, стр. 52-59.

⁵⁴ Добијеним на основу истраживања које је спроведено 2003. године, од стране Виктимолошког друштва Србије, а објављеном 2004. године. Реч је о својеврсном истраживачком захвату који нам је први пут понудио најкомплетнији увид у распрострањеност, структуру и карактеристике трговине људима, али и начин функционисања расположивих механизма за њено сузбијање и превенцију. - С. Попић: Цит. према В. Николић-Ристановић, Трговина људима у Србији, Виктимолошко друштво Србије и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Београд, 2004, стр. 115-118.

читим превознима средствима или пешице. Београд представља привремену или трајну дестинацију - већина жена жртава трговине; истовремено један је од главних транзитних центара у коме се ове неко време задржавају, а затим продају даље.⁵⁵

Резултати истраживања трговине мушкарцима показују, пак, да је наша земља последњих година била примарно земља транзита, а секундарно земља порекла жртава. Ради се, наиме, о трговини кроз Србију миграната пореклом из Авганистана, Ирака, Ирана, Турске, Кине, Румуније, Пакистана и Бангладеша у правцу Мађарске или Хрватске, ка западно-европским земљама - Немачка, Италија и Велика Британија. Пuteви трансфера мушкараца жртава трговине преко Србије обављају се између граница Србије и Бугарске (код Зајечара) и Румуније (код Вршца, око Великог Градишта и Беле Цркве), на улазу. Из Мађарске се то чини, краћим задржавањем у Суботици из Хрватске у Шиду, на излазу из земље. Жртве прелазе границу на легалан, или и на различите илегалне начине: сувоземним путем различитим превозним средствима или пешице, или речним путем - преко Дунава.⁵⁶

Како показују подаци из годишњег извештаја Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Управе граничне полиције, Одељења за сузбијање прекограничног криминала и криминалистичко-обавештајне послове о постигнутим резултатима на пољу сузбијања трговине људима и легалних миграција у 2007. години,⁵⁷ и др. у периоду од 2004. до 2007. године, полиција је идентификовала 213 жртава, а од тог броја 79 (37, 1%) жртава било је мушког пола, 26 (32,9%) малолетних и 53 (67,1%) пунолетних. Ако се упореди 2004. година и 2005. година, примећује се да је дошло до смањења укупног броја жртава оба пола за 25%, али да се број малолетних жртава мушког пола удвостручио. Овај тренд се наставио и наредне 2006. године, када се укупан број жртава оба пола повећао за 60% у односу на 2004. годину, а за око 115% у односу на претходну годину, с тим што су по први пут у посматраном периоду идентификоване и пунолетне жртве мушког пола. Овде је важно поменути и да је МУП Републике Србије идентификовао највећи број жртава током периода од 2004. до 2007. године.⁵⁸

Ови фрагменти за увид послужиле нам као оквир и подлога на којој ћемо прецизније одредити основни проблем. То је суштина али и алтернатива тренутном приступу овој врсти криминалитета у нашој земљи. Зато се и враћамо на почетак овог тематског подручја и осветљавамо неке од проблематичних тачака који утичу на креирање адекватне политике супротстављања трговине људима.

У том смислу, најпре треба истаћи да влада Србије није у потпуности испунила минималне захтеве за елиминисање трговине људима, али чини значајне напоре у том правцу, и ипак бележи одговарајући напредак на том плану.

Како је, већ више пута примећено, наша земља је са циљем реализације ефикасне политике супротстављања трговине људима и заштите жртава, предузела низ активности.

⁵⁵ В. Николић-Ристановић, С. Ћопић, С. Миливојевић, Б. Симеуновић-Томић, Б. Мухић, Трговина људима у Србији, Виктимолошко друштво Србије и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Београд, 2004, стр. 99-101 и 128-130.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Вид. о томе опширније, Ibid, стр. 61-64.

⁵⁸ Наиме, у 2007. години, је забележено значајно повећање - 85% у односу на 2006. годину, а за 174% у односу на 2004. годину. Што се тиче жртава мушког пола, укупно су идентификоване 62 жртве, што је за 64,6% од укупног броја евидентираних малолетних и пунолетних жртава оба пола у 2007. години, чиме је забележен значајан пораст у односу на претходну, а посебно у односу на 2004. годину.

На терену конкретног поступања у том правцу, а са разлозима од којих сваки има специфичну тежину и значење, овде ћемо поменути неколико покушаја да се до постављених циљева и дође. Подсетимо се, децембра 2000. године у Палерму је усвојена Конвенција УН за борбу против транснационалног организованог криминалитета са допунским протоколом (2003). Бивша СРЈ је потписала и потврдила ову Конвенцију и њене допуњујуће протоколе - Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом,⁵⁹ 22. јула 2001. године, (а која је од стране Републике Србије као сукцесора бивше СРЈ Влада и ратификовала). Треба рећи да се овај документ УН снажно рефлектовао на успостављање нових правних и институционалних оквира на проблем трговине људима у нашој земљи.

Такође, од посебног је значаја и Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2005), а коју је Државна заједница СЦГ потписала 16. маја 2005. године, у Варшави, а Република Србија потврдила 18. марта 2009. године.⁶⁰

Глобални план акција на међународном нивоу указао је на низ циљева које би требало уградити у национално законодавство. И управо, током последњих година учињени су значајни помаци у отклањању недостатака из ранијег законодавства и даљем јачању кривичноправне заштите. У том контексту, скрећемо пажњу да је прва инкриминација трговине људима из чл. 111в ранијег КЗ РС уведена 2003. године, Законом о изменама и допунама Кривичног закона Србије, усвојеним априла 2003.⁶¹

Иначе, пажњу привлачи чињеница да на законодавном плану у циљу сузбијања овог вида криминалитета у нашој земљи, за разлику од неких других, не постоји посебан закон о трговини људима, већ се конкретне норме за постизање постављених циљева могу наћи у: Кривичном закону,⁶² Законику о кривичном поступку,⁶³ Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела,⁶⁴ Закону о прекршајима,⁶⁵ Закону о странцима⁶⁶ и Закону о заштити државне границе⁶⁷.

Услед одсуства сагласности са дефиницијом из Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, првенствено у области заштите малолетних лица, као и због "терминолошке збрке и конфузије" у погледу унутрашњег садржаја ове одредбе, што је имало за последицу истовремено санк-

⁵⁹ "Службени лист СРЈ" - Међународни уговори, бр. 6/2001

⁶⁰ Службени гласник РС, бр. 19/09

⁶¹ Службени гласник РС, бр. 39/03

⁶² Кривични законик, ("Сл. гласник РС", бр. 85/05, 88/05, 107/05 и 19/09)

⁶³ Законик о кривичном поступку ("Сл. лист СРЈ", бр. 70/2001 и 68/2002 и "Сл. гласник РС" бр. 58/2004, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон 72/2009 и 76/2010)

⁶⁴ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Сл. гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 - др. закон, 45/2005, 61/2001 и 72/2009)

⁶⁵ Закон о прекршајима ("Сл. гласник РС", бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009)

⁶⁶ Закон о странцима ("Сл. гласник РС", бр. 97/2008)

⁶⁷ Закон о заштити државне границе ("Сл. гласник РС", бр. 97/2008)

Релевантна питања примене међународног кривичног права...

ционисање, како актера у трговини људима, тако и оних у кријумчарења људи, ова одредба је замењена нормативним решењима из Кривичног законика 2005. године.⁶⁸

Стварањем нове концепције о кажњавању за трговину људима формулисаним инкриминацијама: кривично дело трговине људима (чл. 388. КЗ) и трговини децом ради усвојења (чл. 389. КЗ) - глава XXXIV "Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом", као и "недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи" чл. 350. у оквиру главе XXXI новог КЗ, домен кривичноправне заштите од ове врсте активности, добија потпуно другачији облик и суштину.⁶⁹

Исто тако, у складу са напред преузетим обавезама, током последњих година су учињени значајни помаци - најпре у погледу успостављања и развијања националних механизма супротстављања трговини људима. Од формирања Националног тима за борбу против трговине људима, Републичког тима за борбу против трговине људима, Савета за борбу против трговине људима и др.

У истом смислу, посебну пажњу овде привлачи чињеница да је Влада Републике Србије 2006. године, усвојила Стратегију борбе против трговине људима,⁷⁰ којим су утврђени стратешки циљеви, мере и активности свих оних који на било који начин учествују у борби против трговине људима (11 стратешких циљева). Такође, од значаја је и усвајање акционог плана који омогућава имплементацију Стратегије (и на који се чекало скоро три године). Тако је 30. априла 2009. године Влада Републике Србије усвојила Закључак о усвајању Националног плана акције за борбу против трговине људима за период од 2009. до 2011. године. Исте те године (2009) усвојена је и Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009 - 2011. године.⁷¹ На овом месту важно је приметити и да су у претходних пар година предузете бројне активности у правцу едукације стручњака о овом веома сложеном и компликованом проблему, обухватањем великог броја полицајаца, тужилаца, судија, социјалних, просветних и здравствених радника, новинара...

Све у свему, иако је за наше прилике и потребе последњих година доста урађено на већој друштвеној транспарентности и побољшању напора у контроли овог вида организованог криминалитета, због низа проблема и тешкоћа, односно због бројних практичних изазова са којима се среће на том путу, опстаје лоша слика о овом проблему уопште. Сама та констатација упозорава на озбиљан приступ, на одлучан став да се ту у погледу сузбијања и превенције трговине људима, има још толико тога учинити.

6. Закључак

Напори међународне заједнице који се односе на овај проблем имају одређени ефекат у спречавању и борби против трговине људима, једино уколико се реализују и на националном нивоу. Овај посебни паралелизам, односно ангажовање адекватних структура за борбу против означеног вида организованог криминалитета у свим земљама и њихово анга-

⁶⁸ Б. Симеуновић-Патић, цит. према В. Николћ-Ристановић, Трговина мушкарцима у Србији, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2009, стр. 153.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, "Службени гласник РС", бр. 111/06.

⁷¹ Вид. о томе опширније В. Николић-Ристановић, Ibid, стр. 153-8.

жовање у међународним напорима у овој области, приоритет је у процесу будућег поступања. Да поновимо, не без разлога: глобални проблеми захтевају глобална решења. Ипак, чини се да је најзначајнији проблем и даље проблем правне регулативе, односно захтев да се она побољша и прилагоди актуелним посебним обележјима овог изузетно опасног феномена који се у нашој стварности потврђује у свој својој комплексности (прерушен у "хиљаде" изнијансираних облика који непрекидно измичу супериорношћу у свом испољавању и компромитовањем скоро свих метода и средстава у борби са њим).

Иако је, као што смо већ више пута истакли, приступ овом проблему различит, чак противуречан (остављајући по страни детаљно разматрање сваког од њих), занимљиво је овде, макар и укратко, скицирати контекст и основе на којима почива овај сегмент борбе против означеног феномена.

Dragana Petrović, LL.D., *Professor, Senior Research Associate*
Institute of Comparative Law, Belgrade

Summary

Organized crime is by its nature and in its essence a dynamic category. It has been spreading its power by geometric progression, dispersing its force worldwide. It easily changes its frame and profile, that is its physiognomy, but never its destructing essence.

Since the organized crime is mostly carried out for profit, the profit gained in this way reflects perpetuity – once started, it can never be stopped. Money laundering is the another product of such illegal activities and it generates the annual turnover of billions of dollars.

There are a lot of other statistics which clearly show the power of organized crime. But they also point to the importance of the international community to cope with these illegal activities. Since it is obvious that organized crime does not recognize borders between countries, it is of vital importance that governments all of the world recognize this problem as an imperative, unite their forces in fighting the organized crime and share the best practices in this field.